

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյան խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тафлис, Редакция «Мшакъ».
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ ածն օրերէից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լիզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպեկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՀիՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ջարգացման ճանապարհը. — ՆԵՐՔԻՆ ՏԵ-
ՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Ֆրիդրիխ Նիցշէ. Նամակ
Շուշու գաւառից. Նամակ Գերմանիայից. Նամակ
Կոնստանտնուպոլիսից. Նամակ Եւրոպայից. Նամակ
Եւրոպայից. Նամակ Եւրոպայից. Նամակ
ՍԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Թիւրքիայից. Նամակ
Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր. — ՀԵՌԱ-
ԳԻՐԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲՆԱ-
ՍԻՐԱԿԱՆ. Միջազգային կոնգրեսները Պարի-
զում.

ՉԱՐԳԱՅՄԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐԿ

Ասիական խոշոր ազգերի մէջ միայն եւ-
րոպացիները ցոյց տուին մինչեւ այժմ կեն-
սական մեծ ոյժ եւ զարգանալու բնորոշ-
ման ընդունակութիւն: Չինացիներ, հնդկ-
ներ, պարսիկներ, թուրքեր չեն կարողա-
նում սթափվել իրանց թմրած եւ ընդար-
մացած դրութիւնից, չը նայելով այն հան-
գամանքին, որ վաղուց արդէն սկսել են
շփվել եւրոպացիների հետ: Այդ երկիրնե-
րում մինչեւ այժմ շարունակվում է խոր-
թութիւն եւ թշնամութիւն դէպի բոլոր
եւրոպականներն եւ միայն անհրաժեշտութիւնն
է ստիպում համբերել եւրոպացիներին: Այ-
ն եւրոպական քաղաքակրթութեան հրաշա-
լիքները, ոչ գիտութեան լայնածաւալ
զարգացումը եւ նոր ձեւաբանութիւնների
յայտնաբերումը, ոչ անթիւ հարստու-
թիւնների զիջումը եւ ոչ մի ուրիշ բան
չեն կարողացել ստիպել անհատին սթա-
փեցնել, որ նա ցոյց տայ արթնութեան եւ
վերակենդանութեան եռանդուն նշաններ:
Տեսէք, օրինակ, եւրոպայում ինչ հարս-
տութիւններ են զիջվել ներկայումս: Եւ-
րոպական վիճակագրութեան հեղինակաւոր
մասնագէտ Նեյմանը հշուում է ամբողջ
եւրոպայի շարժական գրամագրութիւնը
450 միլիարդ ֆրանկ: Այդ հաշիւին հարս-
տութեան մէջ զեւ չէ մտնում անշարժ
կալուածքների, գործարանների եւ զանա-
զան ձեռնարկութիւնների արժէքը, այլ
միայն այն, որ շրջանադարձութեան մէջ
են, օրինակ, գանալան տեսակ արժէքաւոր
թղթեր, մուրհակներ, գրամներ, բաժնե-
թղթեր եւ պահեստադրամներ: Դա մի
հարստութիւն է, որի մասին չէին կարող
երազել հին դարերը զինված ամենազաւ-

երեւակայութեամբ: Այդ հարստութիւնը
եւրոպական կուլտուրական զարգացման,
գիտութեան առաջադիմութեան, կրթա-
րականութեան, շոգու, երկաթուղու, նա-
խաձեռնող ոգու, ազատութեան եւ ինկայի
վարչական կարգերի անմիջական շնորհքն
է, որից մինչեւ այժմ չեն կարողացել շո-
շափելի կերպով օգտվել ասիական ազգերը
եւ այդ պատճառով վարում են այնպիսի
խղճալի կեանք:

Եւրոպական այդ հարստութեանը միայն
մի բան է սպառնում, այն է պատերազ-
մական սպառնալիքութիւնը, միլիտարիզմը,
որ կլանում է անթիւ աշխատող ոյժեր եւ
մեծ զբաղակցութիւններ, չարգիւնարեւելով
օգտակար եւ երկիրը հարստացնող իրեր:
Նիւթ, օրինակի համար, վերցնելը Գերմա-
նիայի արած ծախքերը զինուորական պէտ-
քերի վրա, կը տեսնենք, որ 1875 թվա-
նա տարեկան ծախք ունէր այդ նպաստակի
համար 433 միլիոն, իսկ քառուորդ դար
անցնելուց յետոյ, ներկայումս, նա հասց-
րել է այդ ծախքը տարեկան 809 միլիոն
մարկի: Դա սարսափելի մի թիւ է:

Միւս կողմից այնպիսի փոքրիկ երկիր-
ներ, ինչպէս Հոլանդիան, Բելգիան, չը-
նորհչել պատերազմական խոշոր ծախքերի
բացակայութեան եւ ժողովրդի կուլտու-
րական ուժեղ եւ եռանդուն զործունէու-
թեան, կարողացել են ձեռք գցել այնպիսի
հարստութիւններ, որոնցով սկսել են ա-
ռաջնակարգ տեղ զբաղել եւրոպական ար-
դիւնաբերութեան մէջ: Այն 450 միլիարդ
հարստութիւնից 182 միլիարդ պատկա-
նում է Անգլիային, 92-ը Գերմանիային,
80-ը Ֆրանսիային, 25 1/2-ը Ռուսաստանին,
24 1/2-ը Աւստրիային, 17 1/2-ը Իտալիային,
13 1/2-ը Հոլանդիային, 6 միլիարդ Բել-
գիային եւ այլն:

Ասիական երկրներէից միայն Նապոլեոն
գրկաբաց դիմեց եւրոպային եւ սկսեց կաղ-
նակել իր վարչական եւ արդիւնաբեր-
ական կեանքը եւրոպական հիմքերի վրա:
Արդիւնքը եղաւ շատ աղոյժ Նապո-
լեոն սկսեց զարգանալ, հարստանալ, եւ
այժմ եւրոպական պետութիւնների հետ
միասին, իրեն հաւասար անդամ է գի-
նակից, նա գործում է Արեւելքում: Նապո-
լեոն ցոյց տուեց, որ ասիային զրկված չէ
զարգանալու եւ քաղաքակրթվելու ընդու-

նակութիւնից, միայն պէտք է ընթա-
նալ եւրոպական կուլտուրայի շաղկապ
նրանից չը շեղվել: Օրինակը շատ խոշոր եւ
համոզեցուցիչ է: Պէտք է նրան հետեւել:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

Յայտնի է եւ ոչ ուստեալ տառակեր բանա-
ւերներն, որ Փրանսիայի պրոֆէսոր Կարիէր
համոզված է, թէ մեր Մովսէս Խորենացին ապ-
րում էր ոչ թէ V դարում, ինչպէս ինքն է
հաւատացնում, այլ VIII կամ IX դարում: Ա-
ռաջին սպաւորութիւնը, որ թողնում է այդ
գիւտը, անշուշտ այն պիտի լինի, որ Խորենա-
ցին, ուրեմն, մի մեծ խաբէրայ է. իսկ թէ
ինչ արժէք կարող է ունենալ մի խաբէրայի
գրած պատմութիւնը—այդ ինքն ըստ ինքեան
հասկանալի է: Հայը, ինչպէս գիտենք, ծայրա-
յեղութիւնների ազգ է: Պրոֆէսոր Կարիէրի
գիւտը միանգամից լոյս հանեց մեր այդ ազգա-
յին յատկութիւնը: Մինչեւ այդ մեր բանասե-
րները, հանդարտ ու անվրդով նստած իրանց
սեռականներում, կրծում էին հնութիւնից մնա-
ցած տառերը, փոքրիկ, միկրոսոփայական գիւ-
տեր էին անում, որոնք շատ փոքրիկ նշանա-
կութիւն ունէին հայկական փակ գիտութեան
համար, որ բանասիրութիւն է: Բայց հէնց որ
մի օտար մարդ մի այդպիսի խոշոր գիւտ տա-
րաւ, մեր հայագէտները իսկոյն ճկվեցան այդ
օտարի հեղինակութեան տակ եւ հանդիսացան
նրա մոլեռանդ աշակերտները, որոնք շատ եւ
չատ հեռու թողեցին իրանց ուսուցչին: Դուք,
երեւի, գիտէք մեր պատմութիւնից, որ հայ
տիմբոթները իրանց կաթօլիկական ջերմեռան-
գութիւնը ցոյց տալու համար սկսեցին նորից
միլիոն հայերին,—մի բան, որ Հռոմի եկեղեցին
չէ ընդունում, այնպէս որ վատթիւնը ստիպ-
ված էր սանձաւարել իր չարագանջ եռանդոտ
պաշտեաններին: Այսպիսի մի երեւոյթ էլ Խորե-
նացու հարցի մէջ երեւան եկաւ: Պրոֆէսոր
Կարիէր մի գիտնականին յատուկ զգուշութեամբ
էր յայտնում իր մտքերը, իսկ նրա հայ աշա-
կերտները, ինչպէս վայել է ասիական գիտնա-
կանութեան, սկսեցին ցելու ու անդադնաբ թա-
փել ինքզ խորհուրդներ միմյանց, որի միակ մղըն
այն է, որ տուել է մեր ամբողջ հին գրակա-
նութեան մէջ միակ արժանաւոր պատմական
աշխատութիւնը: Խորենացուն կատարելապէս

ոչնչացնելը դարձաւ հայկական պարծանք եւ
այդ փառքին հասնելու համար ներկի համար-
վեցան ոչ միայն անվայել հայօրհանները, այլ
եւ լուրիկայի եւ առողջ դատողութեան դէմ
բարձրագոյն ազդակող անհեթեթութիւնները:
Կազմվեց հակառակ բանակ, որ շարունակում
էր հաւատալ թէ Խորենացին այն է, ինչ ինքն
է ասում իր մասին: Այսպիսիները ստիպված
եղան խոստովանել, որ իրանք պահպանողական-
ներ են եւ սկսեցին իրանց կարողացածի չափ
հակադրել Կարիէրի աշակերտներին: Դեռ ով
ինչ կասէ վերջնականապէս—այդ յայտնի չէ, եւ
մենք այս առիթով հարցի վճիռը չունենք ի
նկատի: Երկու հակադիր բանական փոխադարձ
վերաբերմունքը—հաւա ինչն է մեզ հետաքրք-
րում: Երկար ժամանակ վիճանայի «Հանդէս
Ամսօրեան» ասում էր Կարիէրի կուսակցու-
թեան յաղթութիւնը. եւ դա, ի հարկէ, պիտի
զրդէր պահպանողականներին: Վերջիններիցս
մէկը, Սուքիաս վարդապետ Պարոնեան, «Բա-
նասէրի» վերջին համարում մի խոստովանու-
թիւն է անում, թէ ինչու ինքը ստիպված է ե-
ղել կծու լեզու բանեցնել Կարիէրի դէմ: Դրա
գլխաւոր շարժառիթը եղել է ազգասիրական
զգայունքը: Կարիէր ոչնչացնում է մի գիրք,
որ դարերից ի վեր հայերի սրբութիւն է ե-
ղել, Կարիէր ուզում է ապացուցանել, որ հա-
յերը երջանիկ են նրանով, որ պատմութիւն
չունեն, եւ անա Սուքիաս վարդապետը չէ կա-
րողացել պահել իր վրդովմունքը:

Պ. Կարիէր—ասում է նա—լաւ գիտենալով
է որ Խորենեան ինդիքն ինդիք մի է կեն-
սական հայ ազգին համար, որ ինչպէս ու-
րիշ ազգեր, ինքն եւս գիւր ներկայ կեանքն
կէս ի կէս նսեւ իւր անցած նախահարց
կենսոյն կապրի. եւ Խորենացույ մատենիկն
այդ կէս կեանքին գլխաւոր անդամն է, եւ
միակ մնացորդն ամենաձախ ժամանակին ա-
ւարներէն հազիւ զերծած. որով—թողլով յի-
շիկ անոր հեղինակին նաեւ զուտ մատենագ-
րական մեծ գինն—իւր պատմագիրը ամենու-
մեծ յարգ ունի ազգին առջեւ. ուստի պ.
Կարիէրի ամեն հրատարակութիւնը, որ այդ
ինդիքին կը հայկին, մեծ ուշադրութեամբ կը
կարդացուին հայ ազգէն, երկու ինչ գիտելով
ուսանել եւ լուսաւորուել ինքէ կալ ինչ նոր
ուսանելիք, եւ երկրորդ թէ ինչպէս կը ներ-
կայացուի իւր նախկին պատմութիւն օտա-
ւաց առջեւ, այնպիսի գիտնականէ մը որ իւր
բարձր պաշտօնին բերմամբ, իբրեւ հայրենի
ուսուցիչ ի դպրոցի արեւելեան լեզուաց, մեծ
հեղինակութիւն կը վայելէ: Հայն աննախա-
պաշարեալ մտքը չը մերժելով գիտութեան լոյ-
սը, չը հրաժարի իւր հայրենասիրական զգա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՆԳՐԵՍՆԵՐ ՊԱՐԻՋՈՒՄ

Երկրորդ, այն է մամուլի գործիչների համար
անձնագրութիւնը հաստատող միջազգային
տոմսակ (carte internationale d'identité) սահ-
մանելու առաջարկը, որի հեղինակն է կոնգրեսի
նախնաւոր քարտուղար Վիկտոր Տօնէյ, ենթակի-
վեց երկու եւ ջերմ վիճաբանութեան: Այդ առա-
ջարկի հուլիսին հետեւեալն է.—Անձնագրու-
թիւնը հաստատող միջազգային
տոմսակ, որ հնարաւորութիւն ապա մամուլի
համաշխարհային դաշնակցութեան մէջ արձանա-
գրված մամուլի ընկերակցութիւնների անդամ-
ներին ճանապարհորդել ամեն տեղ, մամուլի կա-
րիէրների համար, գտնելով ամեն տեղ բարոյական
եւ նիւթական պակցութիւն: Պէտք է տեսլ,
որ Հռոմում, 1899-ին գումարված կոնգրես-
ում եւս պ. Տօնէյ զրկել էր այդ հարցը,
բայց մնացել էր բաց, ընդդիմախօսները առա-
րկում էին այս անգամ եւս, որ մամուլի դաշ-
նակցութեան անդամները կարող են ի չարը
գործ դնել այդ տոմսակը, մանաւանդ որ այդ
անդամներից շատերը ի պաշտօնէ հրապարա-
կախօս կամ ժուրնալիստ չեն: Պ. Տօնէյ դրան
պատասխանում էր, որ տոմսակը կարելի է տալ
ոչ բոլոր անդամներին, այլ միայն նրանց, ո-
րոնք իսկապէս եւ ի պաշտօնէ (professionel)

հրապարակախօսներ եւ մամուլի գործիչներ են,
որոնց թիւը, զփաղդաբար, այնքան էլ մեծ չէ:
Ընդհանուր դաշնակցութեան մէջ մտած ամեն
մի ընկերակցութիւն ինքը կը տայ տոմսակ իր
այն անդամներին, որոնք իսկական ժուրնա-
լիստներ են եւ պէտք ունեն ճանապարհորդել
օտար երկրներ մամուլի գործերով:

Երկար վիճաբանութիւնից յետոյ կոնգրեսը
ձայների բազմութեամբ հետեւեալ որոշումը
ընդունեց.

«Ամեն մի ժուրնալիստ, որ ունի անձնագրու-
թիւնը հաստատող տոմսակ, դիմում է այն
կանադան երկրներում, ուր դիմում է, մամուլի
գիտութեան վարչութեան ներկայացուցիչնե-
րին կամ գործակալներին, ինչպէս եւ դաշնակ-
ցութեան մէջ մտած ընկերակցութիւններին,
որոնք կաշխատեն հայթայթել իրանց օտար
եղբայրակցին պաշտօնի վերաբերեալ բոլոր ա-
ռաւելութիւնները եւ դիւրութիւնները»:

Երրորդ առաջարկի վերաբերմամբ, այն է
լրագրական պատմային վճարը նուազեցնելու
հարցի մասին, կոնգրեսը որոշեց յանձնարարել
կենտրոնական բերօյին նշանակի մի յանձնա-
ժողով, որին եւ տալ պաշտօն բանակցել զա-
նազան երկրների պատմային վարչութիւնների
հետ, ձեռք բերելու համար աւելի նպաստաւոր
պայմաններ լրագրիչների փոխադրութեան վերա-
բերմամբ:

Չորրորդ առաջարկը—մամուլի հեռագրիչների
համար միջազգային համաձայն բառգիրք ստեղ-
ծելու մասին, մի առաջարկ, որ անցնալ տարի
Հռոմում գումարված կոնգրեսին ներկայացրել

էր յայտնի իտալական հրապարակախօս Թօնէ-
յի—Վեյօլէ, —կոնգրեսը որոշեց այդ հարցի
մանրամասն ընտելութիւնը յանձնել մի առանձին
մասնագիտունի:

Հինգերորդ առաջարկը—հեռագրական վճա-
րը կամ տարիքը նուազեցնելու—հեղինակը,
կենտրոնական բերօյի փոխ-նախագահ Ալֆրեդ
Բերացա կարողաց իր տեղեկագիրը, որից եւ-
րեւաց, որ արդէն մի քանի պետութիւնների
մէջ առանձին դաշնագրեր կան, որոնց հիման
վրա լրագրական հեռագրիչների տարիքն իջեցը-
ված է կէսի: Այդպիսի դաշնագրեր կան ինքզ
Ֆրանսիայի եւ Սլավոնիայի մէջ, Ֆրանսիայի եւ
Լուքսեմբուրգի մէջ, Ֆրանսիայի, Սլավոնիայի
եւ Պորտուգալիայի մէջ եւ վերջապէս Ֆրան-
սիայի եւ Անգլիայի մէջ: Արդ, Բերացա առա-
ջարկում է աշխատել, որ բոլոր պետութիւն-
ները կնքեն այդպիսի դաշնագրեր: Կոնգրեսը,
ընդունելով այդ առաջարկը, որոշեց միջոցներ
որոնք իրագործելու այդ նպատակը:

Առանձին ուշադրութիւն գրաւեց վեցերորդ
առաջարկը—իրաւաբանների կամ միջնորդների
միջազգային դատարան հիմնելու առաջարկը,
որի հեղինակն է յայտնի գրող Նիւմա Ժաք-
կըմէր: Այդ հարցն այնքան կարեւորութիւն է
ընծայում, որ մենք քաղուածօրէն առաջ ենք
բերում նշանաւոր հրապարակախօսի զեկու-
ցումը:

«Արդէն շատ ժամանակից ի վեր արբիտրա-
րի մի միջազգային դատարան հաստատելու
անհրաժեշտութիւնը զգալի է դարձել ձեզ ա-
մենքիդ համար: Դուք մտածում էք, անշուշտ,

որ պաշտօնի համերաշխութեան գաղափարը,
որը մամուլի ամեն մի ընկերակցութեան հիմքն
է կազմում, պէտք է ամրապնդվի ամեն օր
այնպիսի յատուկ միջոցներով, որոնք ապահո-
վեն նրա յարգանքը եւ զարգացումը: Այդ մի-
ջոցների մէջ ամենաշտապողականը ձեզ երեւա-
ցել է արբիտրաժը, վերջ դնելու համար տա-
րածայնութիւններում, վերաջնկելու փոխադարձ
գրկանքները, պահպանելու մամուլի բարոյա-
կանը, ամրապնդելու եղբայրակցութիւնը ա-
մենքի մէջ: Այդ է պատճառը, որ այստեղ ներ-
կայ գտնվող մամուլի բոլոր ընկերակցութիւն-
ները հաստատել են իրանց մէջ արբիտրների
դատարաններ: Ֆրանսիայում արդէն վաղուց
գոյութիւն ունի այդ դատարանը. Հիւսիսային
երկրներում, ուր համերաշխութեան գաղա-
փարն այնքան տարածված է, աւելի առաջ են
գնացել: Շվեդիայի, Դանիայի, Նորվեգիայի,
Ֆինլանդիայի մամուլները միանալով որոշել են
կազմակերպել իրաւաբանական դատարան, որ
կը տարածի իր իրաւասութիւնը բոլոր չորս
երկրների վրա:

Ապա զեկուցանողն առաջ է բերում ապագայ
միջազգային դատարանի ծրագիրը.

1) Արբիտրների դատարանը կը պաշտօնա-
վարի միայն այն դէպքում, երբ երկու հակա-
ռակորդ կողմերը առաջուց կը յայտարարեն,
թէ ընդունում են նրա դատաւիճիւրը: 2) Դա-
տարանը կարող է սակայն արձակել իր վճիռը
եւ միայն մի կողմի պահանջով, այն դէպքում,
երբ կը տեսնի, որ պատուի եւ աշխուժեան
օրէնքների մէջ թերանում են: 3) Դատարանը

Շնորհակալութեան արժանի է յարգելի Կ. Ջան-Պապեան, որը մի ամբողջ շաբաթ մը նախով քաղաքում, ամեն կերպ աշխատեց համարի աջակցութեան համար: Խմբի կողմից շնորհակալութիւն ենք յայտնում նոյնպէս ուսանող Մ. Սարգսեանին, որ ուրախութեամբ առաջարկեց իր սեփական այգին համարի համար:

Նկատելի էր հասարակութեան անտարբեր վերաբերմունքը դէպի այսպիսի մի կերպով: Պատարակելի է մասնաւոր հայտնիների բացակայութիւնը համարում: Ամբողջ տարին այդ հայտնիների քաղաքը բաց է դանազան անհայտալիք քեֆերի համար, իսկ այգիսի մի կերպով իր համար, որի ճակատին կրկնապէս էր «ջողոտ ուրերի», նրանք ինչպէս էին մի քանի բուրդներ: Կանանցից աւելի կարեկցութիւն կարելի էր սպասել դէպի որբերը:

Համարից մուտք մնաց 80 բուրդ, որը կուղարկվի Գրիգոր Զանչեանի աշխատութեամբ բացված որբանոցներին:

Եւս Ծովհաննիսեան

ՆԱՄԱԿ ԿՅՈՐՈՒՅ

Օգոստոսի 9-ին

Օգոստոսի 6-ին, կիրակի օրը, Կոջորում կատարվեց հանգուցեալ Գր. Զանչեանի հոգեհանգիստը: Պատարագից յետոյ, դիմակահանք՝ եկեղեցու կողմից պատկերված պատկերով դուրս բերվեց բազմ, որ, չը նայելով վատ եղանակին, մազող անձրեւին և մառախուղին, վազեց պարտաճանաչ հասարակութեան առաջ: Երեք քահանաների ու ընտրովի երգիչների մասնակցութեամբ սկսվեց հոգեհանգիստը: Բնորոշացնող երգեցողութիւնը և ընթերցանութիւնը, տէր-եղբայր քահանան մի քանի խօսք առաջ հանգուցեալի նշանակութեան մասին, բայց իր բոլոր առաւել լրացիւններից քաղելով, նոյն սխալ արեց, ինչ որ նրանցից չաւտերը, այն է, իբր թէ հանգուցեալ Զանչեանը համալսարանից առաջ աւարտել է թիֆլիսի դիմապիտոյ, մինչդեռ նա թիֆլիսի դիմապիտոյից դուրս է եկել ղեռ առաջին դասարանից և Մօսկվա գնալով, մտել է Լազարեան ճեմարանի առաջին դասարանը 63 թիւին, ուր և աւարտելով 70 թիւին, երբ Լազարեան ճեմարանը 7 դասարան ունէր, մտել է համալսարան:

Քահանայից յետոյ զգացված ձայնով մի սրբաւոր դամբանական կարգաց պ. Բերինեան: Հոգեհանգստին ներկայ էր և հանգուցեալի եղբայրը: Ժողովուրդը թէեւ կար, բայց մի քանի անգամ աւելի կարելի էր սպասել: Կոջորի բացակայող յարգելի տիկիները և պարոնները կարծես աւելորդ էին համարել իրանց և իրանց գաւառիկներին մի անգամ ևս յիշեցնել: Թէ ինչն էր, որ հանգուցեալ Զանչեանին այդքան մեծացնում էր: Եթէ հանգեւր քօտոնուումը լինէր, անշուշտ նրանք նշանակութիւն չէին տայ սչ յիշին, ոչ մատախուղին և ոչ անձրեւին, և կտալին կրկնապատիւր վճարելով կաշխատէին, որ չուշանային: Իսկ այդ դէպքում աւելի լաւ էին համարել տանը երկխաների հետ կանաչ սեղանի չորս կողմը պատել: Երբ ցեխն ու անձրեւը թոյլ չեն տալիս «պարտնեցներ» կանչելու նոյն իսկ հարեան տնից, ինչ անեն, զոնէ իրանց երեխաների հետ խաղան... Խօսք չը կայ, այդպիսի ծնողներին պատիւ է բերում այդպիսի դամբանականութիւնը և նրան ու կարելի ժամանակի պահանջը լաւ են հասկացել...

Յակ. Ստեփանեան

ՆԱՄԱԿ ԽՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, օգոստոսի 5-ին

Յարգելի «Մշակ» լրագրի իր № 128-ում արտատպել էր «Россия» լրագրից լուր իբր թէ Կ. Պօլսի ուսուցիչ դեպքանատունը դիմել է Բ. Դրան և յայտնել, թէ Անատոլիայի հայերը ցանկանալով ազատվել հարկահանների պատճառած նեղութիւններից, վճել են ընդունել մասնակցութեամբ թիֆլիսի թիֆլիսից արտաքին գործերի մինիստրութեան հաղորդադրութեան վրա, շտապում են տեղեկացնել, որ ուսուցիչ կայսերական դեպքանատան կողմից այդ տեսակ դիմումն ստեղծ չէ ունեցել և կրօնափոխութեան դէպք հարկահանների պատճառով տեղի չէ ունեցել:

Թիֆլիսից հիւպատոս Թիֆլիսում՝ Զիա

ՆԱՄԱԿ ԽՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի, օգոստոսի 1-ին

Խնդրեմ ապագրել, որ «Մշակի» 112 համարում իմ անձին վերաբերեալ մի սխալ տեղեկութիւն է հաղորդվել Շուշուց, իբր թէ տեղի

թեմական դպրոցի 6-րդ դասարանիցները արձակվել են ինձ թանաքաւան ու գրչակութեամբ չը լինելու պատճառով: Թանաքաւան չը բերելը բարձր դասարանիցները սովորութիւնն է, ուստի յաճախ դասարանում են պահում: Այդ օրը ինձ թանաքաւան պէտք չէ եղել և գրչակութի մասին խօսք չէ եղել, այլ օրապահը ամբողջ լրա թանաքաւան չէր դրել և այն աշակերտական զանցառութիւնը պէտք է պատմվէր: Արձակուումը եղաւ յանկարծ, նոյն ժամին, դասաւանդութեան միջոցին, ուսուցիչական տարվայ վերջում և պաշտօնապէս յատուկ պատճառ չը յայտնվեց. ապաւոյց՝ որ երբ միջոցառեցինք, Բ. տեսնելը չարձակեց օրապահ զանցառութիւնը: Իր կարգապահ և աշխատասէր ընկերին՝ Դեպքը քննել է և Անտ վարդապետը՝ Կհահախախ յատուկ յանձնարարութեամբ:

Գալով թուանշանների խտութեան պէտք է ասենք, որ տարբեր հոգուց աւարտել են իմ աւարկաններից եօթը հոգի և իմ թուանշանները ամբողջ դպրոցում ամենալաւերն են, իսկ ամբողջ ուսուցիչական տարին հարց չէ եղել ժողովում իմ մի որ և ինչ աւելորդ խտութեան մասին:

Ա. Տէր-Միքելեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԻՆԸ

«Մշակ» ներկայ № 151-ը բաղկացած է 1 1/2 թերթից:

Ամարանոցներից արդէն սկսել են թիֆլիս վերադառնալ: Ամարանոցներում եղանակը, որ ամբողջ ամառ սովորականից դուրս հով էր, այժմ սկսել է զգալի կերպով ցրտել: Ամարանոցների չինութիւնների մեծացումը մասը չունի վառարաններ, ուստի կեանքը այնտեղ դարձել է անախորժ: Ցուրտ էր թէ Արաքսի մասում և Բօթօմում, թէ Կոջորում և Մանգլիսում, թէ Դարաքիլիսայում և Դիլիջանում: Իսկ թիֆլիսում այնքան հով է, որ ամարանոցներից վերադարձողները ծանրութիւն չեն զգալ չորից:

Մեղ հաղորդում են, որ պ. Կոստանդին Կրասնիկիսկան հաստատված է «Մուրա» ամսագրի հրատարակչի: Պ. Կրասնիկիսկան մօտ 22,000 ռ. է վճարել պ. Արաքսեանին հրատարակութեան իրաւունքի համար:

Հանգուցեալ Գրիգոր Զանչեանի կտակի մասին ստացանք հետեւեալ տեղեկութիւնները: «Русскія Вѣдомости» լրագրի 1/10-ի բանաւէրութիւնից ստացվող արդիւնքը (5000—10000 ռ. տարեկան) թողնված է հանգուցեալի եղբորը, այն պայմանով, որ առաջին տարին այդ արդիւնքը յատկացնի նոյն լրագրի գրասենեակում և տպարանում ծառայողներին, իսկ միւս տարիների վերաբերմամբ հանգուցեալը ցանկութիւն է յայտնել, որ նոյն արդիւնքից մաս հանվի թիֆլիսից Հայաստանի որբանոցներին: Իր գրադարանը հանգուցեալը կտակել է Էվմիածնին, այն պայմանով, որ եղբայրն այժմ իրաւունք ունի ընտրել և վերցնել այդ գրքերից ինչ որ ինքը կը ցանկանայ: Բացի այդ, 5,000 ռ. դրված է Ամենայն հայոց Կաթողիկոսի տըրքաւորութեան տակ և 1000-ամիս բուրդի յատկացում է դանազան բարեգործական հիմնարկութիւններին:

«Южный Край» լրագրից հաղորդում է իրաւաբանական տեսակետից մի հետաքրքրական վէճի մասին, որ ծագել է Թէօդոսիա քաղաքի և յայտնի Նիկարիչ Այվազովսկու ժաւանդների մէջ: Բանն այն է, որ Այվազովսկու կտակի համաձայն՝ այն բոլոր նկարները, որոնք նրա մահվան օրը կը գտնվեն նրա պատկերների սրահում, պատկանում են քաղաքին: Այն ինչ չորսը Այվազովսկու վերջին ամենալաւ նկարներից թէեւ ուղարկված էին Պետերբուրգի ցուցահանդէսից թէօդոսիա պատկերաբանում ղեկավարի համար, բայց Այվազովսկու մահվան օրը դեռ ևս չէին բերված սրահը: Հէնց այս հանգամանքը առիթ է տուել ժաւանդներին չընդունելու քաղաքի իրաւունքը այդ չորս նկարները ստանալու վերաբերմամբ: Այս չորս նկարները գնահատվում են 100,000 ռուբլի:

Ասիական խօլէրան նորից մտածուեցների առիթ է դառնում: Բժշկական դէպքաբանները պաշտօնապէս յայտնում է, որ անդրկասկան Հնդկաստանի զանազան մասերում երեւացել է խօլէրա, որ գոհր է տանում մեծ քանակութեամբ, ուստի յարաբերութիւնների համար այդ երկիրը պէտք է ճանաչվի խօլէրայի կողմից վտանգաւոր:

Նորբերում Պետերբուրգ է եկել զանախան ժողովրդական համալսարանի պրօֆէսոր Բենե-

դիկտան, որ պատրաստվում է գնալ Պարսկաստան և ուսումնասիրել այնտեղի քրդերի կենցաղավարութիւնը: Պրօֆէսորը մտադիր է ուսումնասիրել նաեւ այն նահանգների ուսուցիչներին կենցաղը, որոնցով նա պէտք է անցնի Պարսկաստան գնալիս:

Որոշված է Ռուսաստանի բոլոր երկաթուղիներում մոյնել պրացկարտ, այսինքն տեղերը կարգադրել տոմսակներով: Ներկայումս այդ ձևը մացրված է, օրինակ, Պետերբուրգի և Մօսկվայի մէջ: Զանապարհողները ստանում են նշանակված տեղեր, ինչպէս թատրոնում և խրաքանչիւր մարդ գրաւած ունի որոշ տեղ: Այդ ձևն ունի այն յարմարութիւնը, որ այլ ևս տեղեր գրաւելու համար վէճեր չեն կարող բայվել վագօններում: Խրաքանչիւրը տէր կը դառնայ իր տեղին: Սակայն դա պահանջում է ժամանակի կորուստ տոմսակներ գնելու միջոցին:

Աչքի առաջ ունենալով, որ ամարանոցային տեղերում յաճախ տիրում է անկարգութիւն և չը կան օրինական հսկողներ, ներքին գործերի մինիստրութիւնը մտադիր է այդ տեղերի համար պարտաւորել հրահանգներ կազմելու և խրաքանչիւր գործը յանձնել տեղական նահանգապետին և վարչական իշխանութեան:

Մեր քաղաքներում ապրող բնակիչների մի մեծ մասը, որ յայտնի է մեղ չանէ անտնով, մինչև այժմ կազմում էին առանձին մի դասակարգ, որ ունէր նաեւ իր դասակարգային մի քանի հիմնարկութիւններ: Այժմ դիտաւորութիւն կայ այդ դասակարգը իրաւագիտական տեսակետից ոչնչացնել և նրանց անուանել քաղաքային բնակիչներ: Նոյնը պէտք է տեղի ունենայ և արհեստագործների վերաբերութեամբ: Ով որ նրանցից կը ցանկանայ զբղւել գիւղերի վրա և այնտեղ մնալ, կը մտնի գիւղական ժողովրդի ցուցակի մէջ, վերապահով այն արտօնութիւնը, որ նա չը պէտք է նշմարվի մարմնային պատմի: Արհեստագործները կարող են ունենալ իրանց առանձին կազմակերպութիւնը և դրամարկ, բայց ոչ իբրեւ առանձին դասակարգ, այլ իբրեւ գործակիցներ:

Ցանկանալով տարածել գիւղատնտեսական գիտելիքներ ժողովրդի մէջ, ուսուցիչ միջոցի պրօկուրորը և ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրը միաձայն որոշեցին մացնել գիւղատնտեսական կամ նրա մի յատուկ ճիւղի դասընթացները բոլոր այն ուսուցչական սեմինարիաներում և ծխական-եկեղեցական դպրոցներում, որոնց կից կայ բաւականաչափ հող մշակութեան համար:

Մայրաքաղաքի լրագրից հաղորդում են, որ կանանց բժշկական ինստիտուտը մանկու համար 700-ից աւելի խնդիրներ են տրված, բայց ընդունվել կարող են ոչ աւել, քան 175 հոգի:

ԹԱԻՐԻԶԻՑ մեղ հեռագրում են օգոստոսի 12-ին. «Անխիոսիսի» Գրիգոր Զանչեանի մահը մեծ ցաւ պատճառեց Յայտնում ենք յաւակցութիւն: 15 երիտասարդներ:

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ մեղ գրում են. «Կիրակի, օգոստոսի 6-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին, ինստրուկտոր Գ. Նաւասարդեան տղած թերթիկներով նշանակել էր իր սեփական տանը ժողովրդական զրոյց՝ բանականների և խաղողների մէջ տարածված հիւանդութիւնները բժշկելու միջոցների մասին: Դժբաղդաբար, շատ քիչ յոգներ էին ժողովել այդ հետաքրքիր զրոյցին, որի ընթացքում պ. Նաւասարդեան ցոյց տուեց զանազան երկրագործական մեքենաներ, եւրօպական պողպատե ծառերից պատուաստած ծառերի պտուղներ, բազմաթիւ անձանթ բոյսեր և միւրգ կլպկլու ու վառարանի մէջ չորացնելու փորձնական օրինակներ:

ԱԼԷԲԱՍԱԴԻՐՈՂԻՑ մեղ գրում են. «Այսօր, օգոստոսի 9-ին, ուրախութեամբ կարգացինք քաղաքի փողոցներում կայացած յայտարարութիւնները, թէ իշխանութեան հրամանով մօտ օրերս այստեղ պէտք է բացվի հասարակաց «գրադարան-ընթերցարան», ի յիշատակ Նոյա Կայսերական Մեծութիւնների սրբազան թագադրութեան:

ԶԱՔԱՐԱՆԱՆԻՑ մեղ գրում են. «Մեր ճեմարանաւարտ նոր քահանան, որ շատ է զգացնել ապրիս հին, տէր-Պաղէոս Առաքելի տե-

ղը, զլացաւ հոգեհանգիստ կատարել հանգուցեալ Գրիգոր Զանչեանի յիշատակին և բացարկ ժողովրդին նրա ով լինելը, նրա գործունէութիւնը և թէ հայերն ինչ ունէին և ինչ կորցրին:

ԻԳԴԻՐԻՑ մեղ գրում են. «Ձը նայած այս տարվայ հաղապիւտ կարիւրուն, չը նայած տեղի ունեցած մի շարք պատահարներին, էլի թէ իզգիւրում և թէ Սուրբաշուի գաւառի բոլոր կողմերում ցոյցնի բերքը շատ աղոյ է: Իզգիւրի չուկայում ալիւրի գինը վերջին օրերս յանկարծ 50—52 ռուբլուց իջաւ մինչև 25 ռուբլի: Յոյս կայ, որ այս տարի մեղնում ցորենի խաղալը (80 պուդ) ծախվի 15 ռուբլով:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ մեղ գրում են. «Օգոստոսի 13-ին այստեղ հոգեհանգիստ կատարվեց հանգուցեալ Գրիգոր Զանչեանի յիշատակին: Բացի այդ՝ փող հաւաքվեց նրա բացած որբանոցների օգտին:

ՂԱՆԱՐԻՑ մեղ գրում են. «Յուլիսի 17-ին տեղացի հինգ պատանիներ, որոնցից՝ չորսը — Ռ. Մէլքեան, Գ. Ալեքսանեան, Դ. Սողոմոնեան և Ս. Կարապետեան, որոնք սովորում են Նոր-Նախիջևանի թեմական դպրոցում, և մէկը՝ Ս. Միխիլայեան՝ Գէորգեան ճեմարանում, աշակցութեամբ Դազանի համալսարանի ուսանող Ռ. Աստուածաբանին՝ տուին մի ընտանական ներկայացում: Ներկայացրին «Սուա ճրգնաւոր», վոզլվի երկու գործողութեամբ ձեռնաւորի գերը երկու գործողութիւնների մէջն էլ շատ գեղեցիկ կատարեց Գ. Ալեքսանեանը: Գեղեցիկ էր նոյնպէս Սողոմոնեանը Մայիլի գերում: Ընդհանուր ապագործիւնը լաւ էր և ժողովուրդը շատ բաւական մնաց նրանց խաղից: Ներկայացումը ունէր և համարգային մասը: Ռոմանոս Մէլքեանի փոքրիկ, բայց գեղեցիկ կերպով պատրաստված քառաձայն խումբը երգեց «Ապրէ Զէյթուն» մարչը, «Որդիք քաջ Հայկազ», «Մառիս տակը մանուշակ», «Աղօթարանը բայկեցաւ», «Մեղի բողաջաւ հայոց ազգը» և երկու ուսերէն երգեց, որոնցից մէկը «Засвистали казаки» և էլի մի լատիներէն երգ «Gaudemus» (մերախառնեք ուրեմն): Մեծ բաւականութիւն պատճառեցին ժողովրդին այս երգերը, մի քանի երգեր կրկնվեցին, իսկ վերջին լատիներէն երգը երգվեց չորս անգամ: Բայց այդ խմբական երգեցողութիւնից, երգեցին և «Արաքսի արտաւոր» և «Ձայն տուր, ով ծովակ» սօյո՝ ներդաշնակութեամբ Դ. Սողոմոնեանի, և «Թէ իմ հայրենայ քնար սգաւոր» կուարտետ—մի քանի օրերդներ և տղաներ: Մէլքեանը երգեց «Жизнь за Царя» օպերայից մի կտոր, ներդաշնակութեամբ տիկին Դարիբեանի: Սողոմոնեանը շատ գեղեցիկ կերպով նուագեց ջութակի վրա զանազան կտորներ: Կարգացվեցին և ուսանողները հայերէն և ուսերէն լեզուներով, իսկ յետոյ տեղի ունեցաւ պար, որ տեւեց մինչև առաւօտեան չորս ժամը: Հասարակութիւնը գոհ սրտով հեռացաւ երեկոյթից: Շնորհակալ ենք երիտասարդներին, որոնք աշողեցրին այդ օգտաւէտ զուարճութիւնը:

ՇԻՐԱԿԻՑ մեղ գրում են. «Յուլիսի 26-ին կրկնվաւ ուսացի գիւղում, ցերեկվայ ժամը 3-ին, հրդէս յայտնվեց և վաւկեցին 4 թայա խոտ, մի ամբար և 2 սալ չը կալած գարի ու նոյնպէս շատ երկրագործական գործիքներ: Վնասը հաւում են մօտաւորապէս 1200 ռուբլի: Շնորհիւ Շիրակի գաւառապետ պ. Բաչկովսկու ձեռք առած եռանդուն միջոցների, հրդէն չուտ հանգրիւն:

ԱՐՏԱԲԵՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐԻԱՅԻՑ

Վան, օգոստոսի 1-ին
Վերջապէս Ներսէս կաթիկոսոս Ապանեան յուլիսի 24-ին մեկնեցաւ ասիէ՝ Պօլս երթալու համար, ուր իր եղբայրը մտնել է վերջնաւ: Արդէն ինք անձնական տկարութիւնը պատուակ բռնելով շատոնց պատրաստուած էր երթալու, եղբորը մահուան մասին հասած հեռագրին ալ պատճառ մը եղաւ օր առաջ իր մեկնելուն: Բարձր ճանապարհ—եթէ սակայն Վարազա օդէն, սեր ու կարագէն աւելի առողջարար տեղ մը գտնէ՝ Վօսիօրի մագնիսացնող ափերուն վրա: Իր տաննաւոր ամենայ պաշտօնավարութեան առիթիւ առիթ ունեցած ենք խօսելու իր գործերուն վրա, քննադատել զինքը կամ գովել, բոտ որում վերջուում մը աւելորդ և ճանճացուցիչ պիտի ըլլար ընթերցողներուն:

Типографія Грузинск. Т—ва. Большая-Ванская ул., № 27.